

УДК 712.253

к. арх., професор Єгоров Ю. П.,
yuriiyegorov.zsea@gmail.com , ORCID: 0000-0002-1440-4028к. т. н., доцент Фостащенко О. М.,
zdia2017@gmail.com , ORCID: 0000-0003-4287-2838,Архіпова К. К.,
faketrinkim@gmail.com , ORCID: 0000-0002-9007-2264,Чачарський М. А.,
maximchacharskii.zsea@gmail.com , ORCID: 0000-0002-8830-1363,Кулик Д. М.,
kulykdenys.zsea@gmail.com , ORCID: 0000-0001-7234-4126,
Інженерний інститут Запорізького національного університету

DOI: 10.32347/2076-815x.2019.71.157-169

**ПРОБЛЕМИ АСПЕКТІВ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ
АРХІТЕКТУРНОЇ ЗАБУДОВИ СОБОРНОГО ПРОСПЕКТУ
В ЗАПОРІЖЖІ**

Розглянуто проблемні аспекти зорового сприйняття будівель цивільного і промислового призначення, які формують проспект Соборний міста Запоріжжя. Проаналізовано архітектурні стилі об'єктів забудови та їх зорове сприйняття. Досліджено специфіку ракурсного сприйняття людиною архітектурного середовища міста у просторі та часовій області. Виявлено суперечності та взаємодії між архітектурними просторами в міському середовищі. Намічено шляхи забезпечення комфортного сприйняття людиною забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя житловими, громадськими та промисловими будівлями.

Ключові слова: зорове сприйняття, композиція, ракурс, ордер, типова забудова, дзеркальна архітектура, відроджений класицизм, раціоналізм, цегляний бруталізм, конструктивізм, функціоналізм, модерн, еkleктика, реставрація

Архітектурна забудова, яка тривалий період часу формувала проспект Соборний м. Запоріжжя, перетворилася в музей під відкритим небом. Цьому активно сприяло народження в місті нових архітектурних стилів, таких як конструктивізм, цегляний модерн та ін.

Зорове сприйняття більш ніж 250 будинків і споруд на проспекті майже 11-тикілометрової протяжності (план-схема Запоріжжя представлена на рис. 1) ускладнено наявністю наступних проблем:

- забудова проспекту будівлями різних архітектурних стилів і напрямків здійснювалася в міру появи експлуатаційних вимог історичних епох;

- відсутній системний паспорт архітектурних стилів будівель і споруд, які розміщені на проспекті;
- не вивчено питання ракурсного сприйняття історичних архітектурних будівель;
- немає паспорту технічних рішень по оптимуму ретроспекції і міцності унікальних, в тому числі історичних об'єктів.

Рис. 1 . План-схема м. Запоріжжя

Найбільший інтерес серед житлової забудови представляють об'єкти періоду будівництва 1894-1917 рр. – так звані прибуткові будинки. Функціонально вони склалися з житлових приміщень родини власника, а решта площ здавалася в оренду з метою отримання доходу.

Планувальні схеми таких будинків склалися, як правило, архітекторами за безпосередньої участі самих господарів. Більшість прибуткових будинків проектувалася двоповерховими з підвальними приміщеннями. У підвальних приміщеннях розміщувалися котельні склади і навіть стайні [1].

Специфікою архітектури вказаного періоду є неповторні в подальшому будівництві стилі цегляний модерн і цегляний бруталізм.

Пластика будівель досягалася архітектурними деталями з нештукатуреного цегли. Пілони, капітелі, канелюри виконувалися з фігурної

червоної глиняної цегли.

Обстеження таких будівель виявило такі характерні деформації і зміни:

- нерівномірні деформації просадки через тривалу експлуатацію при багаторазових замочуваннях ґрунтів основи;
- численні тріщини на фасадах будинків (за сукупністю причин їх появи);
- деформації конструкцій кроквяних дахів і покрівлі через тривалу експлуатацію.

Досвід обстеження дохідних будинків Ріхтера, Лещінського та ін. дозволив запропонувати наступні напрямки збереження архітектури історичних будівель – знаходження оптимуму між ретроспекцією та міцністю [2].

Не менший інтерес представляють житлові будівлі періоду конструктивізму: шосте селище м. Запоріжжя було забудоване саме такими будинками.

Специфіка архітектури полягала в наступному:

- раціональна планувальна схема;
- відмова від традиційної ордерної композиції;
- використання горизонтальних і вертикальних еркерів в якості архітектурних засобів вираження;
- застосування плоских дахів [3].

Характерною особливістю архітектури післявоєнного періоду 1943-1945 рр. є реставраційний конструктивізм. Слід пояснити, що реставрація зруйнованих будинків здійснювалася при частковій втраті проектної документації і заборону на стиль конструктивізм. Тому в деяких будівлях можна виявити еkleктику.

Особливе значення серед архітектурних періодів забудови проспекту Соборного має десятиліття будівництва 1945-1955 рр. Відхід від конструктивізму не привів до появи нових стилів в архітектурі міста. Натомість, було відроджено ордерні композиції з декоративними елементами:

- на капітелях колон почали розміщувати соціалістичну атрибутику – колосся пшениці, зірки, ліри та ін.;
- самі колони почали прикрашати новими орнаментами – виноградною лозою, плющем та ін.;
- ордерна класика перетворилася в композитну еkleктику.

При цьому слід зазначити, що обивателю подобалися подібні прикраси в архітектурі.

Оригінальний період часу після 1955 р. характеризується рухом до раціоналізму в архітектурі. Типовий раціоналізм передбачав економічні планувальні схеми, архітектуру без надмірностей. У зв'язку з величезною потребою в житлі розроблялися економічні типові проекти, які застосовувалися

по всій країні, лише з прив'язкою до місцевих умов.

Арсенал архітектурних засобів виразності таких типових житлових будівель був більше ніж скромним:

- різновисокі об'єми суміжних будівель;
- регулярне, за нормами, розташування балконів або лоджій;
- вхідні групи і цокольні поверхи.

Проте архітектура типової забудови почала розвиватися у напрямку збільшення поверховості будинків (9-ти-, 12-ти-, 16-типоверхові будівлі тощо).

Досягненням розвитку архітектури та будівництва даного періоду часу є створення комплексів-мікрорайонів («місто в місті»).

Останні десятиліття забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя характеризуються інтернаціональною архітектурою з багатофункціональним використанням будівель. Перегляд нормативних вимог до проектної документації дозволив зводити оригінальні будівлі з дзеркальною архітектурою та багатою пластикою. Слід зазначити, що повторення інтернаціональних засобів архітектурної виразності не дозволяє виявити новизну стилів, незважаючи на їх оригінальність.

Аналіз архітектурних стилів житлової забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя наведено в табл. 1.

Існує помилкова думка про те, що архітектура промислових будівель і споруд виразно бідніша за цивільні. Зворотнє доводиться на прикладі забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя.

Таблиця 1.

Аналіз архітектурних стилів житлової забудови проспекту Соборного

№ п/п	Архітектурний стиль або напрямок	Функція	Кількість об'єктів	Відстань для сприйняття	Період будівництва
1	Цегляний модерн, цегляний бруталізм	Прибуткові будинки, житло, оренда	8	520 м	1890-1917 рр.
2	Конструктивізм	житло	4	350 м	1920-1940 рр.
3	Реставрований конструктивізм	житло	2	180 м	1943-1945 рр.
4	Відроджений класицизм	житло	32	5200 м	1945-1955 рр.
5	Типовий раціоналізм	житло, торгівельні приміщення	12	1400 м	1955-2000 рр.
6	Дзеркальна інтернаціональна архітектура	житло, офісні, торгівельні приміщення	8	700 м	1990-2019 рр.

Доречно нагадати, що з метою поліпшення судноплавства на ріці Дніпро, що була численними й небезпечними порогами з перекатами, тривалий час

розроблялися проекти транспортного проходу суден рікою, але тільки в 1920 р. завершено революційний проект одноступінчастої гідроелектростанції (ГЕС) замість розповсюджених раніше багатоступінчастих варіантів.

Проектування ДніпроГЕСу в Запоріжжі закінчено в 1927 р., а будівництво завершено у 1932 р. На момент введення в експлуатацію це була найпотужніша гідроелектростанція в Європі та друга після ГЕС в Теннесі (США).

Доцільно розкрити авторську ідею архітектурно-художнього образу архітектурного комплексу ГЕС, який був обраний в результаті закритого конкурсного відбору. У конкурсі взяли участь багато іменитих академіків архітектури – І. Жолтовський, В. Веснін, М. Троїцький, В. Щука і багато інших.

В результаті конкурсного відбору для зведення греблі було обрано варіант в новому, на той час, стилі конструктивізм. Авторська група під керівництвом В. Весніна запропонувала нові архітектурні концепції як греблі, так і прилеглого мікрорайону міста, який отримав назву Шосте селище, або Соцмісто:

- врахування функціональних вимог;
- ув'язка функціональності з конструкціями;
- створення технологічного рішення;
- урахування соціальних, економічних та інших суміжних питань будівництва.

Конструктивісти надавали перевагу функціональності та проектували лаконічні конструкції, відкидаючи складні капітелі, балясини, позолоту та недоцільні прикраси. Основні принципи будівництва нового міста В. Веснін сформулював просто і ясно:

- відсутність передніх і задніх дворів;
- весь квартал – сад, всі будинки в зелені;
- відсоток забудови – всього 20...25 %, а не 60...80 %, як в старих містах;
- середня щільність – 300...400 осіб/га;
- висотність житлових будинків – 3...4 поверхи, що не потребувало встановлення ліфтів.

Якщо повернутися до спорудження греблі ДніпроГЕС, то викликала сумнів її дугоподібна форма. Деякі критики відносили цей прийом до формалізму, а не конструктивізму в архітектурі. Дослідження показали, що дугоподібна форма греблі обумовлена саме функціональністю. При лінійній формі площа водоскиду між пілонами (биками) була недостатньою при екстремальних паводках, а розширювати верхній б'єф було нереально.

Викликає глибокий жаль заборона на стиль конструктивізм, яка з'явилася ще в довоєнний період часу. Ця заборона зупинила розвиток архітектури і появу нових стилів в Україні, в той час як західна архітектура трансформувала

конструктивізм в функціоналізм й надалі – в деконструктивізм.

Слід особливо підкреслити панорамне розкриття образу ДніпроГЕС з боку острова Хортиця, а саме – цілковиту відповідність масштабності зоровому сприйняттю. Зворотна ситуація спостерігається на іншому кінці проспекта Соборного – привокзальній площі, окрім будівлі самого вокзалу оточеної виробничими допоміжними об'єктами, де можливість повноцінного зорового сприйняття їх архітектури повністю відсутня. В той же час архітектура цих будівель не менш цікава, ніж конструктивістське Соцмісто, а за часовими показниками навіть більш цінна. Період будівництва багатьох будівель привокзального мікрорайону – 1863-1911 рр., що характеризується активністю інвесторів-переселенців із Західної Європи.

Підприємці Абрахам Коп, Нібур та інші внесли значний вклад в розвиток промислової архітектури Запоріжжя – за їх безпосередньої участі створені заводи сільськогосподарських машин, млин, цегельний цех та багато інших виробництв.

Для архітектури промислових будівель раннього періоду розвитку характерні наступні рішення, новаторські на той час:

- проектування прогонових цехів великих розмірів (12...18 м і більше);
- обладнання цехових прольотів крановим технологічним транспортом;
- проектування ліхтарних надбудов для вентиляції освітлення.

Промислова революція залучила до творчості багатьох відомих архітекторів. Особливих висот досягли ті з них, які естетичні аспекти архітектури пов'язували до технологічності та функціональності будівель.

Слід підкреслити особливий архітектурний стиль промислових будівель раннього періоду: цегляний промисловий бруталізм, цегляний промисловий модерн.

На відміну від стилів цивільних будівель вони мають свою специфіку:

- застосування особливого ритму, який визначається особливостями технологічного процесу;
- розрахунок параметрів віконних отворів для освітлення глибоких просторів виробничих приміщень;
- наявність пілонів і пілястр для забезпечення міцності та жорсткості будівель;
- влаштування фахверкових конструкцій.

Архітектор промислових об'єктів користувався традиційними засобами і прийомами виразності їх образу, адаптованими до особливих вимог виробничого процесу:

- виявлення головного і другорядних об'ємів будівлі;
- пошук пропорцій об'ємів з використанням горизонтальних поясів і

тяжів;

- створення ритмічного ладу із застосуванням пілястр, лопаток та інших засобів композиції.

Період часу з 1950 р. по 1980 р. характерний революційним зростанням промислових об'єктів в привокзальному мікрорайоні проспекту Соборного. Будівництво автомобільного заводу перш за все було пов'язане з появою нових технологій. Архітектура цього періоду втратила багато засобів художньої виразності, але придбала нові індустріальні компоненти:

- строгий ритм каркасних промислових будівель значної протяжності;
- нова якість інтер'єру з використанням сучасного підлогового і підвісного кранового обладнання;
- індустріальний масштаб і масштабність.

Стрімка індустріалізація привнесла не тільки новизну в архітектуру, а й породила чергову проблему зорового сприйняття промислової забудови проспекту Соборного. Наприклад, при будівництві автомобільного заводу необхідно було б вирішити проблему зорового сприйняття багатопверхових виробничих будівель, що виходять фасадом на проспект.

Типове рішення, яке включало б стрічкове скління фасаду, не відповідало архітектурі сусідніх будівель. Цегляний модерн не поєднується з одним сухим раціоналізмом. Обране проектне рішення було компромісним: фасадна площина прикрашена бетонною витюватою решіткою. Практично промисловий раціоналізм був прикритий красивим декором.

Аналіз промислової забудови проспекту Соборного наведений в табл. 2.

Таблиця 2.

Аналіз промислової забудови Соборного проспекту

№ п/п	Архітектурний стиль або напрямок	Функція	Кількість об'єктів	Відстань для сприйняття	Період будівництва
1	Цегляний промисловий модерн і бруталізм	виробнича	4	700 м	1863-1911 рр.
2	Конструктивізм (ГЕС)	виробництво електроенергії	4	1750 м	1932 р.
3	Реставраційний конструктивізм	виробництво електроенергії	4	1750 м	1945-1970 рр.
4	Виробничий раціоналізм	виробництво автомобілів	5	1100 м	1950-1980 рр.
5	Виробничий фасадний декор	виробництво інструментів	1	160 м	1970 р.

З огляду на те, що проспект проходить через 4 адміністративні райони міста, на ньому розміщені будівлі Запорізької міської ради, Запорізької обласної ради, місцеві представництва органів державного управління, житлові,

офісні та культурно-видовищні об'єкти. Основна частина об'єктів забудови в цілому зберегла свої проектні функції, але деяким будівлям з часом надано нових функцій.

Громадські видовищні будівлі, побудованих із застосуванням ордерних композицій в період з 1950 р. по 1970 р. мають свою специфіку, пов'язану з внесенням авторських композиційних прийомів і засобів. Наприклад, в капітельній частині колон замість аканта і волют почали застосовувати орнамент у вигляді музичних лір, зірок, колосків пшениці та інших декоративних елементів. Практично не порушуючи класичних пропорції стовбура колони і капітелі, авторам вдавалося привносити в проекти індивідуальність. Спірність сприйняття новизни рішень суспільством при цьому не розглядається.

З будівель «суворого адміністрування» на проспекті Соборному в 1970 р. з'явилося ще одна – будівля Запорізької обласної адміністрації на площі Фестивальній. Строгий ритм пілястр багатопверхового об'єму відповідає функціональному призначенню приміщень.

Аналіз забудови проспекту Соборного громадськими будівлями наведений в табл. 3.

Таблиця 3.

Аналіз забудови проспекту громадськими будівлями

№ п/п	Архітектурний стиль або напрямок	Функція	Кількість об'єктів	Відстань для сприйняття	Період будівництва
1	Будівля мерії	відроджений класицизм	1	130 м	1950-1960 рр.
2	Будівля обласної адміністрації	раціоналізм	1	140 м	1970 р.
3	Театр ім. Магара	відроджений класицизм	1	95 м	1960 р.
4	Концертний зал ім. М. І. Глінки	відроджений класицизм	1	60 м	1960 р.
5	Палац культури заводу «Дніпроспецсталь»	інтернаціональний функціоналізм	1	85 м	1970-1980 рр.

Фрагментарні акценти розгортки забудови по проспекту Соборному показано на рис. 2.

Цілісність зорового сприйняття забудови проспекту Соборного збережена завдяки спадкоємності поколінь архітекторів, які протягом століть проектували цю унікальну історичну головну магістраль міста. Наприклад, первісний проект комплексу ДніпроГЕС і Соцміста в цілому міг змінитися в гіршу сторону після втручання проектувальників у відновлення і реконструкцію історичної забудови.

Рис. 2. Фрагментарні акценти розгортки забудови по проспекту Соборному

В перший раз розумну та вдумливу участь в послідовному відновленні зруйнованого комплексу Соцміста взяли архітектори ДППРОміста С. Масліх, К. Князев, І. Домшлак, Ф. Дерябін та ін. Цим зодчим, під керівництвом В. Весніна та Г. Орлова довелося відновлювати проектну документацію і зруйновані будівлі.

Пізніше архітектори Гідропроєкту узгодили з Г. Орловим будівництво нового другого машинного залу ДніпроГЕСу. При цьому був збережений первинний архітектурний образ ГЕС, а 16 водозливних прольотів переобладнано в водоприймальні. Панорамний вигляд греблі Дніпровської гідроелектростанції здобув нове звучання при збереженні первісних архітектурної і конструктивної ідей В. Весніна.

В третій раз творча спадкоємність поколінь архітекторів зафіксована при проектуванні житлового 10-типоверхового будинку по вулиці Мала [4]. Автори проекту використовуючи складний рельєф місцевості запропонували зигзагоподібну форму житлового будинку в плані. Будучи «сусіднім» об'єктом з гігантськими розмірами греблі ГЕС, було збережено масштаб і масштабність 13-під'їзного житлового будинку – його загальна довжина склала більше 320 м. Гіперболізований архітектурний комплекс забудови прилеглих до ДніпроГЕСу кварталів зображений на рис. 3.

Окрім розглянутих особливостей зорового сприйняття архітектурного комплексу забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя слід зазначити наступні аспекти стану та розвитку будівельної галузі. Протягом тривалого періоду формування забудови проспекту Соборного м. Запоріжжя відбувалися відкриття як в організації будівництва, так і в області будівельних матеріалів:

1) Запоріжжя – батьківщина великих будівельних трестів і комбінатів. В умовах будівельного буму 1960-1980 рр. XX ст. їх створення стало ключем вирішення проблем масового будівництва та швидкого зведення корисних

площ. В умовах типового проектування і будівництва вони дозволили здійснити не тільки забудову проспекту, але і численних мікрорайонів.

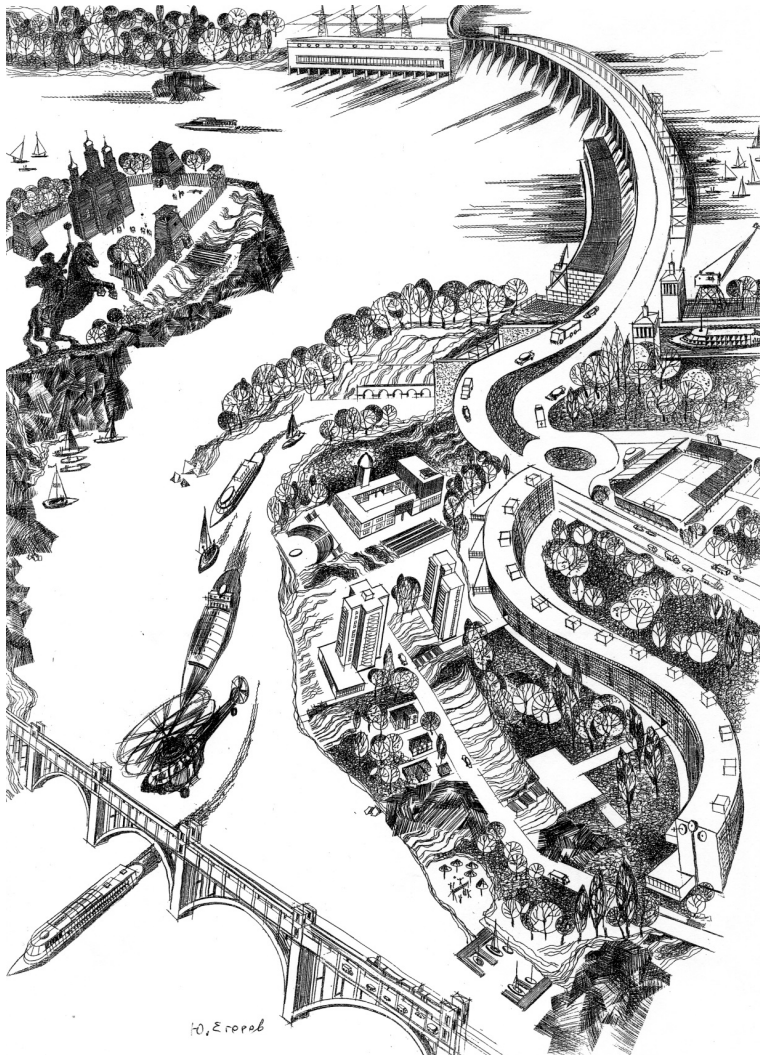

Рис. 3. Архітектурний комплекс забудови прилеглих до ДніпроГЕСу кварталів

2) Також заслуговує уваги застосування широкого асортименту та відповідний розвиток сектору виробництва будівельних матеріалів на різних етапах забудови проспекту:

- на об'єктах комплексу споруд ДніпроГЕСу вперше застосовано монолітні залізобетонні конструкції гігантських розмірів, що експлуатуються вже майже 90 років;

- у ретроспективних будівлях м. Запоріжжя вперше застосований цегла тривалого випалу, індивідуальна за розмірами та формами;

- у цегляній кладці історичних будівель застосовано високоміцний розчин на основі вапна, що гаситься тривало (до 5...7 років);

- у конструкціях ретроспективних будівель широко застосовувалися цегляні склепіння прольотом 7,2 м і більше, а також цегляні дрібні арки і віконні перемички.

Таким чином, для вирішення проблем зорового сприйняття архітектурного комплексу забудови проспекту Соборного в м. Запоріжжя пропонується наступне:

1. Завершити складання наскрізного архітектурного паспорту забудови проспекту Соборного.

2. Виконати паспорт технічних рішень з оптимізації ретроспекції і міцності унікальних будівель на проспекті (та кварталах історичної забудови).

3. Скласти черговість виконання реставраційно-відновлювальних робіт будівель, які мають історичну цінність.

Список використаних джерел

1. Загальна історія архітектури: у 12 т. / за ред.: А.В. Іконніков, Ю.Ю. Савицький, М.П. Білінкін, С.О. Хан-Магомедов, Ю.С. Яралов, Н.Ф. Гуляницький. Москва, 1973. Том 11. Архітектура капіталістичних країн ХХ ст. 887 с.

2. Ткаченко В.Б., Єгоров Ю.П., Савін В.О. та ін. Оптимальні співвідношення функції будівель та параметрів їх міцності в архітектурній ретроспекції. *Містобудування та територіальне планування*. Київ: КНУБА, 2018. Вип. 66. С. 173-184.

3. Загальна історія архітектури: у 12 т. / за ред.: Н.В. Баранова, Н.П. Білінкін, А.В. Іконніков, Л.І. Кирилова, Г.М. Орлов, Б.Р. Рубаненко, Ю.Ю. Савицький, І.Е. Рожин, Ю.С. Яралов. Москва, 1975. Том 12. Радянська архітектура. Кн. 1. 755 с.

4. Ревун М., Єгоров Ю. Магія архітектури. Запоріжжя: ЗДІА, 1999.

5. Єфімов О.В. Дизайн архітектурного середовища. Москва: Архітектура-С, 2005. 504 с.

6. Городской ландшафтный дизайн. *Строительство и ремонт домов*. URL: <http://of-stroy.ru/landshaft/18-gorodskoy-landshaftnyy-dizayn.html> (дата звернення: 25.04.2019).

к. арх., профессор Егоров Ю.П., к. т. н., доцент Фостащенко О.М.,
Архипова Е. К., Чачарский М.А., Кулик Д.Н.,
Инженерный институт Запорожского национального университета

ПРОБЛЕМЫ АСПЕКТОВ ЗРИТЕЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ АРХИТЕКТУРНОЙ ЗАСТРОЙКИ ПРОСПЕКТА СОБОРНОГО В ЗАПОРОЖЬЕ

Рассмотрены проблемные аспекты зрительного восприятия зданий гражданского и промышленного назначения, формирующие проспект Соборный города Запорожье. Проанализированы архитектурные стили объектов застройки и их зрительное восприятие. Исследована специфика ракурсного восприятия человеком архитектурной среды города в пространстве и временной области. Выявлены противоречия и взаимодействия архитектурных пространств в городской среде. Намечены пути обеспечения комфортного восприятия человеком застройки проспекта Соборного в г. Запорожье жилыми, общественными и промышленными зданиями.

Ключевые слова: зрительное восприятие, композиция, ракурс, ордер, типовая застройка, зеркальная архитектура, возрожденный классицизм, рационализм, кирпичный брутализм, конструктивизм, функционализм, модерн, эклектика, реставрация

Ph. D. in Architecture, prof. Yehorov Yu.P., Ph. D., as. prof. Fostaschenko O.M.,
sen. lecturer Arkhipova K.K., postgraduates Chacharskii M.A., Kulyk D.M.,
Engineering Institute Zaporizhzhia National University

PROBLEMS OF ARCHITECTURAL DEVELOPMENT VISUAL PERCEPTION ASPECTS OF SOBORNII AVENUE IN ZAPORIZHZHIA

The problematic aspects of the visual perception of buildings of civil and industrial purpose that form Sobornii Avenue in Zaporizhzhia are considered. The architectural styles of buildings and their visual perception are analyzed. The architectural development forming the Sobornii Avenue in Zaporizhzhia for a long time has become an open-air museum. The birth of new architectural styles, such as constructivism, brick modernism, etc., was a major contributor to this. The last decades of the construction of Sobornii Avenue in Zaporizhzhia are characterized by international architecture with multifunctional use of buildings. Revision of the regulatory requirements to the project documentation allowed to build original buildings with mirror architecture and rich plastic. It should be noted that the

repetition of international means of architectural expressiveness does not allow to discover the novelty of styles, despite their originality. The specificity of the human perspective of the architectural environment of the city in space and time domain is investigated. The rapid industrialization brought not only a novelty to architecture, but also gave rise to another problem of visual perception of the industrial development of Sobornyi Avenue. For example, when constructing a car factory, it would be necessary to solve the problem of visual perception of multistory industrial buildings overlooking the avenue. The typical solution, which would include a strip glazing of the facade, did not fit the architecture of the neighboring buildings. Brick modernity is not combined with dry rationalism. The design solution chosen was a compromise: the facade plane is adorned with a concrete twisted grate. Practically industrial rationalism was covered by beautiful decor. Contradictions and interactions between architectural spaces in an urban environment are identified. Ways of providing comfortable human perception of the building of Sobornyi Avenue in Zaporizhzhia in residential, public and industrial buildings are outlined.

Keywords: visual perception, composition, foreshortening, order, typical building, mirror architecture, revived classicism, rationalism, brick brutalism, constructivism, functionalism, modernism, eclecticism, restoration

REFERENCES

1. Zahalna istoriia arkhitektury: u 12 t. / za red.: A.V. Ikonnikov, Yu.Yu. Savitskii, M.H. Bylinkin, S.O. Khan-Magomedov, Yu. S. Yaralov, N.F. Gulianitskii. Moskva, 1973. Tom 11. Arkhitektura kapitalistychnyh krain XX st. 887 s.
2. Tkachenko V.B., Yehorov Yu.P., Savin V.O. ta in. Optymalni spivvidnoshennia funktsii budivel ta parametriv ih mitsnosti v arkhitekturnii retrospektsii. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. Kyiv: KNUBA, 2018. Vyp. 66. S. 173-184.
3. Zahalna istoriia arkhitektury: u 12 t. / za red.: N.V. Baranova, N.P. Bylinkin, A.V. Ikonnikov, L.I. Kirilova, G.M. Orlov, B.R. Rubanenko, YuYu. Savitskii, I.Ye. Rozhin, Yu.S. Yaralov. Moskva, 1975. Tom 12. Radianska arkhitektura. Kn. 1. 755 s.
4. Revun M., Yehorov Yu. Magiia arkhitektury. Zaporizhzhia: ZDIA, 1999.
5. Yefimov O.V. Dyzain arkhitekturnoho seredovyshcha. Moskva: Arkhitektura-S, 2005. 504 s.
6. Gorodskoi landshaftnyi dyzain. *Stroitelstvo i remont domov*. URL: <http://of-stroy.ru/landshaft/18-gorodskoy-landshaftnyy-dizayn.html> (data zvernennia: 25.04.2019).